

การแจ้งข่าวร้าย

ศิษย์ พันธุ์เจริญ

การแจ้งข่าวร้ายทางการแพทย์เป็นเรื่องที่แพทย์และบุคลากรทางการแพทย์รู้สึกลำบากใจเมื่อต้องมีส่วนเกี่ยวข้อง ส่วนหนึ่งอาจเนื่องจากการขาดศาสตร์และทักษะในการสื่อสาร อีกทั้งมีความรู้สึกไม่ยอมรับรู้และตอบสนองต่อปฏิกริยาต่างๆ ของผู้รับทราบข่าวร้ายซึ่งยากต่อการจัดการ

ในขณะที่ผู้ป่วยหรือญาติของผู้ป่วยส่วนใหญ่มีความรู้สึกที่ แพทย์น่าจะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการแจ้งข่าวมากกว่าบุคลากรทางการแพทย์คนอื่น หลักสูตรของแพทย์ได้บรรจุ “การแจ้งข่าวร้าย” เป็นเนื้อหาที่สำคัญและคาดหวังว่าแพทย์ต้องมีทักษะการสื่อสารในเรื่องดังกล่าว

แพทย์และบุคลากรทางการแพทย์จึงมีความจำเป็นต้องมีองค์ความรู้และเจตคติที่ดีในการแจ้งข่าวร้าย และที่สำคัญคือ การมีทักษะที่ดีในเรื่องดังกล่าวและฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

ใครควรเป็นผู้แจ้งข่าวร้าย

ผู้แจ้งข่าวร้ายที่เหมาะสมขึ้นอยู่กับแต่ละสถานการณ์ ลักษณะของครอบครัว รวมทั้งคุณสมบัติของผู้รับทราบข่าวร้าย โดยทั่วไปแพทย์มักเป็นผู้แจ้งข่าวร้ายโดยตรงกับผู้ป่วยหรือญาติ กรณีผู้ป่วยเป็นเด็ก พ่อแม่หรือบุคคลที่เด็กรักและไว้วางใจมากที่สุดควรจะเป็นผู้แจ้งข่าวร้ายกับเด็ก โดยมีแพทย์หรือบุคลากรทางการแพทย์เป็นผู้ให้คำแนะนำด้านเทคนิคในการแจ้งข่าว ตลอดจนรู้จักวิธีการตอบสนองต่อปฏิกริยาที่อาจเกิดขึ้นหลังการแจ้งข่าว การซักซ้อมให้ผู้แจ้งข่าวร้ายเข้าใจขั้นตอนต่างๆ ในการแจ้งข่าว จะทำให้กระบวนการแจ้งข่าวเป็นไปอย่างราบรื่น ในกรณีที่พ่อแม่หรือญาติของเด็กไม่สามารถทำหน้าที่ในการแจ้งข่าวได้ด้วยตนเอง แพทย์หรือบุคลากรทางการแพทย์อาจทำหน้าที่แทน โดยขณะแจ้งข่าวควรมีพ่อแม่หรือญาติของเด็กเข้าร่วมฟังด้วย

เมื่อใดควรแจ้งข่าวร้าย

ช่วงเวลาใดที่เหมาะสมในการแจ้งข่าวร้ายควรพิจารณาจากความชัดเจนของหลักฐานทางการแพทย์ ความพร้อมของผู้ป่วยและญาติ ตลอดจนความพร้อมของทีมรักษาพยาบาล นอกจากนั้นต้องพิจารณาถึงลักษณะของข่าวร้ายที่ต้องแจ้งด้วย เช่น กรณีเป็นความเจ็บป่วยเฉียบพลันที่รุนแรงถึงขั้นเสียชีวิต ควรแจ้งข่าวโดยเร็ว กรณีเป็นความเจ็บป่วยเรื้อรัง อาจรอความพร้อมของผู้ป่วยและญาติ และรอหลักฐานทางการแพทย์ให้ชัดเจนได้

(สำหรับผู้ป่วยที่มีอาการหนักหรือทรุดลง)

“ขณะที่อาการปอดบวมของผู้ป่วยมีความรุนแรงขึ้น หมอจำเป็นต้องย้ายไปดูแลเป็นพิเศษที่ห้องไอซียู”

“หลังจากเราได้ย้ายผู้ป่วยมารักษาที่ไอซียู อาการยังคงไม่ดีขึ้นเลย ทั้งๆ ที่ได้ให้การรักษา

อย่างเต็มที่แล้ว คงต้องเฝ้าติดตามอาการต่อไปอีกอย่างใกล้ชิด... มีความเป็นไปได้ว่า อาการของผู้ป่วยอาจทรุดลงจนถึงขั้นที่ไม่สามารถเยียวยาได้”

(สำหรับผู้ป่วยเรื่องจริง)

“หมออยากหาโอกาสพูดคุยกับญาติของผู้ป่วย เพื่อวางแผนการดูแลรักษาในระยะยาว... อาจเป็นสัปดาห์หน้าหรือเดือนหน้าก็ได้ แล้วแต่ว่าทุกคนจะว่างพร้อมกันเมื่อใด”

ทักษะในการแจ้งข่าวร้าย

การแจ้งข่าวร้ายต้องอาศัยทักษะของการให้การปรึกษาที่ไม่แตกต่างกับการให้การปรึกษาทั่วไป แต่ต้องเลือกใช้ทักษะที่มีความหลากหลายและมีความชำนาญเป็นพิเศษสำหรับบางทักษะ เช่น ทักษะการให้ข้อมูล (สั้น ตรงประเด็น ชัดเจน) ทักษะการสะท้อนความรู้สึก ทักษะเงียบ ทักษะอื่นที่ไม่ใช่คำพูด

“ผลการตรวจเอ็กซเรย์ที่ทำไปเมื่อเช้านี้พบก้อนที่สมอง ซึ่งมีลักษณะเหมือนเนื้อร้าย (แล้วใช้ทักษะเงียบเพื่อประเมินความรู้สึกของผู้ป่วยหรือญาติ)”

“หมอเข้าใจว่า คุณยายคงรู้สึกตกใจมากกับผลเอ็กซเรย์... (ยื่นมือไปสัมผัสมือคุณยาย)”

ขั้นตอนในการแจ้งข่าวร้าย

การแจ้งข่าวร้ายควรทำเป็นขั้นตอนและอาจแบ่งทำเป็นหลายครั้งก็ได้ โดยไม่จำเป็นต้องรอให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนก่อน การแจ้งข่าวร้ายแบบเป็นขั้นตอนสามารถทำได้ง่ายกว่าและช่วยทำให้ผู้ป่วยหรือญาติค่อยๆ ปรับใจให้ยอมรับความจริงได้ดีขึ้น

“ผลการตรวจเลือดเบื้องต้น พบเซลล์เม็ดเลือดขาวที่เป็นตัวอ่อนจำนวนมาก ซึ่งจะไม่พบในคนปกติ... มีความเป็นไปได้ว่า น้องอาจเป็น โรคมะเร็งเม็ดเลือดขาว... หมอจะทำการตรวจไขกระดูก เพื่อให้แน่ใจว่ามีเซลล์มะเร็งหรือไม่ และเป็นชนิดใด”

“ผลการตรวจไขกระดูกยืนยันว่า น้องเป็นมะเร็งเม็ดเลือดขาวครับ เป็นชนิดที่รักษาให้หายขาดได้”

“วันนี้เราจะเริ่มใช้ยาเคมีบำบัด ซึ่งจะไปช่วยฆ่าเซลล์มะเร็งครับ... ขณะนี้ยา น้องอาจมีอาการคลื่นไส้ อาเจียน...”

การแจ้งข่าวร้ายที่เป็นเรื่องร้ายแรงมากๆ ควรทำให้เป็นลำดับขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นตอนในการเตรียมการ ทำการแจ้งผู้ป่วยหรือญาติล่วงหน้าและเชิญชวนให้สมาชิกในครอบครัวที่มีความสำคัญมาร่วมพูดคุยโดยพร้อมเพรียงกัน หากบุคคลที่เราแจ้งข่าวไม่สามารถตัดสินใจเรื่องต่างๆ ได้ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับแผนการรักษา จะทำให้ต้องเสียเวลาในการพูดคุยหลายครั้งและอาจทำให้การรักษาล่าช้าออกไป นอกจากนั้นควรเตรียมความพร้อมของสมาชิก

ในทีมรักษาพยาบาล (กรณีต้องการข้อมูลหรือความคิดเห็นเฉพาะเรื่องเพิ่มเติม) และเตรียมความเหมาะสมของสถานที่ด้วย

2. ขั้นตอนในการแจ้งข่าวร้าย แพทย์เจ้าของไข้ควรทำหน้าที่เป็นผู้แจ้งข่าว กรณีแพทย์เจ้าของไข้ไม่สะดวกในการทำหน้าที่ อาจใช้แพทย์คนอื่นที่มีความเชี่ยวชาญในการแจ้งข่าวร้ายหรือบุคลากรทางการแพทย์คนอื่นที่มีประสบการณ์ในการให้การปรึกษา

ผู้แจ้งข่าวร้ายควรทักทายผู้ป่วยและญาติ แนะนำตนเองและผู้เกี่ยวข้องทุกคน ทั้งชื่อและบทบาทในการดูแลผู้ป่วย จากนั้นควรสรุปข้อมูลทางการแพทย์ของผู้ป่วยโดยสังเขป เพื่อนำไปสู่การแจ้งข่าวร้ายต่อไป

การแจ้งข่าวร้ายควรทำโดยเร็วเมื่อถึงจังหวะเวลาที่เหมาะสม ผู้แจ้งข่าวที่ขาดความชำนาญมักทิ้งช่วงเวลายาวเกินไป เนื่องจากรู้สึกขาดความเชื่อมั่นและเกิดความรู้สึกลังเลในการแจ้งข่าว และกลัวสิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาหลังการแจ้งข่าว จึงใช้เวลานานในการพูดคุยเรื่องอื่นที่ไม่เกี่ยวข้อง ให้ข้อมูลที่ยืดเยื้อ ซึ่งสร้างความอึดอัดใจให้กับทั้งสองฝ่าย ในทางกลับกันผู้แจ้งข่าวควรจะใช้ช่วงเวลาสั้นๆ ในขั้นตอนนี้ และประหยัดเวลาไว้สำหรับสิ่งที่จะเกิดขึ้นหลังแจ้งข่าว

เนื้อหาในการแจ้งข่าวร้ายควรมีความชัดเจน กะทัดรัด และตรงไปตรงมา

“ผมเสียใจที่จะแจ้งให้ทราบว่า ผลการตรวจเลือดของคุณสมชาย พบเชื้อเอชไอวีครับ”

3. ขั้นตอนหลังแจ้งข่าวร้าย ขั้นตอนหลังแจ้งข่าวร้ายเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญและต้องอาศัยผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการสื่อสาร เนื่องจากผู้รับแจ้งข่าวส่วนใหญ่จะอยู่ในสภาพช็อกและมีปฏิกิริยาออกมาในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นร้องไห้ เงิบ หรือแม้กระทั่งอาการโกรธและเอะอะโวยวาย ขั้นตอนนี้เป็นการเน้นการจัดการเกี่ยวกับความรู้สึกและอารมณ์ของผู้ป่วยและญาติ ผู้แจ้งข่าวควรมีความเข้าใจถึงปฏิกิริยาของผู้ป่วยและญาติ หลีกเลี่ยงการตอบสนองในทางลบ เช่น ต่อว่าโต้เถียง และไม่ควรให้ข้อมูลที่มากเกินไป เพื่อเป็นการปลอบประโลมผู้ป่วยและญาติ รวมทั้งเป็นการกลบเกลื่อนความรู้สึกอึดอัดของตนเอง

ผู้แจ้งข่าวควรใช้เวลาส่วนใหญ่กับการจัดการเกี่ยวกับอารมณ์ของผู้ป่วยและญาติ โดยเน้นการใช้ผู้ป่วยและญาติเป็นศูนย์กลาง พยายามเลือกใช้ทักษะที่เป็นภาษากาย ทักษะเงิบ และทักษะการสะท้อนอารมณ์ หากมีคำถามจากผู้ป่วยและญาติก็สามารถตอบและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์และไม่ยาวจนเกินไป ผู้แจ้งข่าวร้ายไม่ควรเร่งรีบออกจากเหตุการณ์ โดยทิ้งผู้ป่วยและญาติให้อยู่ตามลำพัง โดยทั่วไปขั้นตอนนี้มักใช้เวลาประมาณ 15-30 นาที ผู้แจ้งข่าวจึงควรเตรียมเวลาไว้ให้เพียงพอ

ก่อนสิ้นสุดการแจ้งข่าวร้าย ควรให้โอกาสสอบถามปัญหา จากนั้นทำการสรุปประเด็นสั้นๆ ที่ได้จากการสนทนา ให้กำลังใจผู้ป่วยและญาติ ตลอดจนให้โอกาสในการเข้าพบกรณีต้องการขอคำปรึกษาหรือขอความช่วยเหลือเพิ่มเติม

อะไรจะเกิดขึ้นภายหลังการแจ้งข่าวร้าย

ปฏิกิริยาภายหลังการแจ้งข่าวร้ายเป็นสิ่งที่พบได้เสมอ ผู้แจ้งข่าวจึงควรใช้เวลากับผู้รับแจ้งข่าวให้เพียงพอ เพื่อรับรู้ความรู้สึก ให้ความช่วยเหลือ และตอบข้อข้องใจต่างๆ ผู้แจ้งข่าวมักรู้สึกตกใจเมื่อผู้รับแจ้งข่าวมีอาการเศร้า โศกเสียใจและมักให้ข้อมูลที่มากเกินไปเพื่อปลอบประโลม การกระทำเช่นนั้นมักไม่เกิดประโยชน์มากนัก เนื่องจากผู้รับแจ้งข่าวยังไม่อยู่ในสภาพที่จะรับฟังข้อมูลที่เกินความต้องการของเขาในขณะนั้น

ผู้แจ้งข่าวส่วนหนึ่งจะมีปฏิกิริยาตอบสนองที่ไม่เกิดประโยชน์ต่อความรู้สึกของผู้รับแจ้งข่าว

“คุณแม่ไม่ต้องตกใจจนเกินไป (จะมีใครโหมที่รับทราบข่าวร้ายแล้วไม่ตกใจ) มะเร็งหลายชนิดรักษาให้หายได้นะครับ”

การสะท้อนความรู้สึกหรือถามถึงความรู้สึกจะช่วยให้ผู้รับแจ้งข่าวรู้สึกว่ามีคนเข้าใจในความรู้สึกของเขา

“คุณลุงรู้สึกอย่างไรบ้างครับ เมื่อทราบผลการตรวจเลือดแล้ว”

“คุณยายคงรู้สึกเสียใจมาก เมื่อหมอแจ้งผลชิ้นเนื้อให้ทราบ”

บ่อยครั้งที่ผู้รับแจ้งข่าวกล่าวปฏิเสธหรือแสดงความไม่เชื่อว่าข้อมูลที่เรากล่าวแจ้งเป็นความจริง ปฏิกิริยานี้พบได้บ่อยๆ และเป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นหลังทราบข่าวร้าย ผู้แจ้งข่าวส่วนหนึ่งจะรู้สึกหงุดหงิด โมโห และพยายามตอบโต้ โดยยืนยันความถูกต้องข้อมูลที่ให้

“หมอขอยืนยันว่า เรามีหลักฐานชัดเจนว่าคุณเป็นมะเร็งแน่นอน”

“คงไม่มีใครกล้าพูดโกหกกับคุณหรอกในเรื่องคอขาดบาดตายแบบนี้”

ในทางกลับกัน ควรสะท้อนความรู้สึกของผู้รับแจ้งข่าวด้วยความเข้าใจ

“คุณแม่คงรู้สึกตกใจมาก และไม่ยากเชื่อในเรื่องที่หมอบอก”

“คุณแม่คงต้องใช้เวลาสักระยะหนึ่ง กว่าจะยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น”

ตัวอย่างการสื่อสารตามขั้นตอนของการแจ้งข่าวร้าย

ก่อนแจ้งข่าวร้าย

“คุณแม่ครับ พรุ่งนี้ช่วงสายๆ หมออยากหาโอกาสพูดคุยเพื่อสรุปเกี่ยวกับผลการตรวจทั้งหมดของน้อง... และถ้าคุณแม่จะชวนคุณพ่อหรือญาติคนอื่นที่คิดว่ามีความสำคัญสำหรับน้อง เข้าร่วมฟังก็จะดีนะครับ... ยังไงพรุ่งนี้เช้า หมอจะแวะมาถามอีกครั้งว่า คุณแม่จะสะดวกในช่วงเวลาไหน”

การแจ้งข่าวร้าย

“สวัสดีครับ หมอชื่อหมอสมชาย เป็นหมอเจ้าของไข้ของน้องตั้ม นี่คุณแม่ นี่คุณพ่อ ไข้ใหม่ครับ... และนี่คุณหมอสมหญิง และคุณพยาบาลชื่อคุณสมพิศ คิดว่าคุณแม่อาจรู้จักแล้ว เราทั้งสามคนอยู่ในทีมรักษาพยาบาลครับ” (ทักษะการทักทาย)

“วันนี้หมออยากจะใช้เวลาสัก 15 นาที หรืออย่างมากไม่เกินครึ่งชั่วโมง เพื่อพูดคุยเกี่ยวกับอาการของตั้มและผลการตรวจหลายๆ อย่างที่ได้ทำไปในช่วงที่อยู่โรงพยาบาล... หมอและคุณแม่จะเป็นสองคนหลักที่จะพูดคุยกันนะครับ ส่วนคนอื่นอาจซักถามหรือให้ข้อมูลในช่วงท้ายของการพูดคุย” (ทักษะการชี้แจงวัตถุประสงค์)

“หมอจะขอเริ่ม โดยการสรุปสั้นๆ ว่า ตั้มมาหาเราด้วยเรื่องไข้สูงและผอมลงมาประมาณหนึ่งเดือน ระหว่างอยู่โรงพยาบาล เราตรวจพบว่า ตั้มมีไข้สูงเป็นพักๆ และมีต่อมน้ำเหลืองที่คอโตหลายก้อน เราได้ตรวจเลือดหลายอย่างแต่ก็ไม่พบความผิดปกติใดๆ... ในที่สุดเราก็ตัดสินใจเจาะต่อมน้ำเหลืองออกมาตรวจ และพบเชื้อวัณโรคครับ... สรุปแล้วตั้มเขาเป็นวัณโรคของต่อมน้ำเหลืองครับ” (ทักษะการให้ข้อมูลและการแจ้งข่าวร้าย)

หลังแจ้งข่าวร้าย

คุณแม่นั่งเงียบไป ดูหน้าตาเคร่งเครียด (อยู่ในภาวะช็อก)

“คุณแม่นิ่งไป คงรู้สึกตกใจ... และไม่สบายใจ... (แล้วเงียบ)” (ทักษะสะท้อนอารมณ์และทักษะเงียบ)

“คะ ตั้มเป็นวัณโรคจริงๆ หรือคะ จะเป็นอันตรายมากไหมคะ เขาจะ... ถึงกับเสียชีวิตไหมคะ... คุณหมอรักษาให้หายได้หรือเปล่า (น้ำตาซึม)”

“คุณแม่รู้สึกไม่สบายใจ กลัวว่าวัณโรคจะรักษาให้หายขาดไม่ได้” (ทักษะสะท้อนความรู้สึกและทักษะทวนซ้ำ)

“คุณแม่ครับ วัณโรคของต่อมน้ำเหลืองรักษาให้หายขาดได้ครับ... ไม่ได้มีอะไรร้ายแรงถึงขั้นทำให้เสียชีวิตหรอกครับ” (ทักษะการให้ข้อมูล)

“หายได้จริงๆ นะคะ (ยิ้มเล็กน้อย) หายขาดได้จริงๆ นะคะ... ฉันยังมีตัวเล็กที่บ้านอีก เขาจะติดจากพี่ไหมคะ”

“วัณโรครักษาให้หายขาดได้ครับ เดียวนี้เรามียาดีๆ กินยาแค่ 6 เดือน ก็จะหายขาดได้ครับ... โดยทั่วไป วัณโรคต่อมน้ำเหลืองไม่มีการแพร่เชื้อไปสู่คนอื่นครับ ไม่เหมือนกับวัณโรคปอด หมอได้เอ็กซเรย์ปอดของคุณแม่แล้ว ไม่พบความผิดปกติอะไร แปลว่าตั้มเขาเป็นเฉพาะวัณโรคต่อมน้ำเหลือง ไม่มีวัณโรคปอด... น้องของตั้มจึงไม่มีโอกาสติดโรคจากตั้มครับ... แต่ถ้าคุณแม่รู้สึกไม่สบายใจ จะพาตัวเล็กมาให้หมอตรวจก็ได้ เพื่อความสบายใจนะครับ” (ทักษะการให้ข้อมูล)

“คุณแม่ฟังที่หมอพูดแล้ว รู้สึกยังงับ้างครับ” (ทักษะย้อนถาม)

“สบายใจขึ้นมากเลยคะ (ยิ้ม) จะพยายามให้เขากินยาให้ดีไม่ให้ขาด จะได้หายขาด ส่วนเจ้าตัวเล็กจะพามาหาคุณหมอที่หลังนะคะ”

“ดีครับ หมอจะเริ่มให้ยาตั้งแต่วันนี้เลย กินยาไม่กี่อาทิตย์อาการก็จะดีขึ้น ไข้จะลดลง น้ำหนักเพิ่มขึ้น และต่อมน้ำเหลืองจะค่อยๆ ยุบลง... แต่ก็ต้องกินยาอย่างสม่ำเสมอต่อไปให้ครบ 6 เดือนนะครับ จึงจะหายขาด... เชื้อวัณโรคมันชอบแอบอยู่ตามที่ต่างๆ เลยต้องกินยานานหน่อย... ส่วนเรื่องจะพาลูกคนเล็กมาตรวจ คงไม่รีบร้อนอะไรครับ จะมาตรวจพร้อมกับตั้มคราวหน้าก็ได้ครับ” (ทักษะการให้ข้อมูล)

“สรุปว่า ตั้มเป็นวัณโรคต่อมน้ำเหลือง ซึ่งรักษาให้หายขาดได้ โดยการกินยาให้ครบ 6 เดือน... เราต้องช่วยกันเป็นกำลังใจให้เขากินยาให้ครบนะครับ (แม่พยักหน้า) เพราะสำหรับเด็ก การกินยานานๆ ก็เป็นเรื่องน่าเบื่อ... หมอจะดูแลรักษาตั้มให้ดีที่สุดครับ” (ทักษะการสรุปและทักษะการให้กำลังใจ)

“เดี๋ยวหมอจะจัดยาให้ แล้วจะนัดตั้มมาตรวจอีกครั้งประมาณ 1 เดือนหลังจากนี้ ถ้าคุณแม่หรือคุณพ่อมีอะไรจะสอบถามหมอเพิ่มเติม สามารถติดต่อได้ตามนามบัตรที่ให้นี้นะครับ (ยื่นนามบัตรให้)... โชคดีนะครับ สวัสดีครับ” (ทักษะก่อนหยุดการให้การปรึกษา)

สรุป

การแจ้งข่าวร้ายเป็นศาสตร์ด้านทักษะในการสื่อสารที่ต้องการการฝึกอบรมและฝึกปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ผู้แจ้งข่าวร้ายควรเป็นแพทย์ผู้ให้การรักษาโดยตรง ส่วนผู้รับแจ้งข่าวอาจเป็นผู้ป่วยเองญาติ หรือคนใกล้ชิดผู้ป่วย ผู้แจ้งข่าวร้ายในเด็กควรเป็นพ่อแม่หรือคนที่เขารัก ผู้แจ้งข่าวร้ายต้องรู้จักเลือกใช้ทักษะต่างๆ ในการสื่อสารและมีความสามารถในการจัดการกับปฏิกิริยาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้รับแจ้งข่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

1. รัตโนทัย พลับรู้อการ. การแจ้งข่าวร้าย. ใน: ชัชฌุ พันธุ์เจริญ, รัตโนทัย พลับรู้อการ, อุษา ทิสยากร, บรรณาธิการ. Communication Skills สื่อสารอย่างไรให้มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพฯ: ธนาเพรส, 2550:75-86.
2. ชัชฌุ พันธุ์เจริญ. การสื่อสารกับผู้ป่วยเรื้อรัง. ใน: ชัชฌุ พันธุ์เจริญ, รัตโนทัย พลับรู้อการ, อุษา ทิสยากร, บรรณาธิการ. Communication Skills สื่อสารอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ. กรุงเทพฯ: ธนาเพรส,

2549:43-57.

3. ชิชณู พันธุ์เจริญ. Coping with difficult parents. ใน: สุชาดา ศรีทิพย์วรรณ, ชิชณู พันธุ์เจริญ, อุษา ทิสยากร, บรรณาธิการ. Pediatrics: Rational Management in Medical Practice. กรุงเทพฯ: ธนาเพรส, 2549:39-43.
4. ชิชณู พันธุ์เจริญ. ทักษะการให้การปรึกษา. ใน: ชิชณู พันธุ์เจริญ, จุฑารัตน์ เมฆมัลลิกา, รัตโนทัย พลับรู้อการ, อุษา ทิสยากร, บรรณาธิการ. Communication Skills in Clinical Practice จากมุมมองที่หลากหลาย. กรุงเทพฯ: ธนาเพรส, 2548:7-10.
5. ชิชณู พันธุ์เจริญ. การแจ้งข่าวร้ายในผู้ป่วยมะเร็ง. ใน: ชิชณู พันธุ์เจริญ, จตุพล ศรีสมบูรณ์, อุษา ทิสยากร, สมศักดิ์ โล่ห์เลขา, บรรณาธิการ. Communication Skills. คู่ยก้นเรื่องมะเร็งปากมดลูกและการป้องกันด้วยวัคซีนเฮซพีวี. กรุงเทพฯ: ซี แอนด์ เอส พรินติ้ง, 2549.